

Ефективност на памукопроизводството в Гърция – проблеми, произтичащи от променената система на подкрепа

Докторант ЕВАНГЕЛИС КСИЛОПИНАКАС
Аграрен университет – Пловдив

Гърция е най-големият производител на памук в Европа. Ежегодно се засяват около 400 хил. ha и се произвежда над 1000 хил. t неомаганен памук. Освен Гърция памук произвеждат, многократно по-малко Испания и Португалия и още по-малко България. Като се има предвид, че произведеният в Европа памук не може да задоволи нуждите на страните-членки на ЕС, подкрепата за тази култура има чисто социален характер. Провежданата политика на намаляване на подкрепата в бъдеще ще създаде сериозни трудности на производителите на памук. Намалението на подкрепата означава загуба на около 600 млн. евро, които идват от субсидираната цена на памука, чиято компенсация постепенно ще намалява до подкрепа на доходите в края на 2013 г. Възниква национален проблем: възможно ли е тази загуба да се компенсира по начини, свързани преди всичко с усъвършенстване на производствената система. В тази статия ще се опитаме да посочим някои от възможностите за постигане на тази цел.

Анализът на ефективността се извършва паралелно за Гърция и България. Независимо, че в България производството на памук е ограничено от природните и икономическите условия, анализът показва, че възможностите за подобряване на икономическите показатели са огромни. Това ще стимулира увеличаването на площите и добивите. Тези възможности са особено важни за онези фермери и фирми в България, които са били и са производители на памук и разчитат на доходите, които ще получават и в бъдеще.

Разбира се, темата е посветена главно на проблемите, които има производството на памук в Гърция, защото за Северна Гърция памука определя структурата на земеделието и е основна доходносна култура за населението.

Общ паричен приход от единица площ

Равнището на общия приход от 1 da, като показател за степента на използване на земята се определя основно от следните фактори: средният до-

бив от 1 da, качеството на продукцията и цената на реализация (последната не винаги зависи от качеството).

Средният добив е един от най-важните резултативни производствени показатели, характеризиращи икономическата ефективност на производството на всяка земеделска култура. Той отразява, както влиянието на природните и техническите условия, така и равнището на управление на производството.

Средният добив при памука се определя от взаимодействието на различни фактори – биологически, технологически и организационно-икономически. Биологичните фактори зависят от почвените условия, климатичните особености на съответната година, особеностите на сорта и т. н. Технологията на производството се определя от наличието и състоянието на техниката и условията за нейното използване, както и от равнището на останалите фактори на интензификацията на производството – торене, напояване, растителна защита и т.н.

Таблица 1

Площи, средни добиви и производство на памук в България

Периоди	Площи, da	Среден добив, kg/da	Производство, хил. t
1966–1970	592 395	42,215	25 008
1971–1975	425 495	44,682	19 012
1976–1980	239 475	36,291	8708
1981–1985	201 475	43,410	8746
1986–1990	144 610	42,735	6180
1991–1995	99 995	31,602	3160
1996–2000	91 873	25,688	2360
2001	40 250	329	1326
2002	41 360	305	1257
2003	38 830	330	1282
2004	Други	Данни	

Интерес представлява динамиката на площите с памук в България. В сравнение с 1970 г. през 2004 г. те са намалели 23 пъти, а в сравнение с 1990 г. 5,5 пъти. Тази тенденция е вследствие действащата управленска система в страната и от намаления материален интерес. Споразумението с ЕС дава възможност площта да се увеличи до 150–200 хил. da.

Обратно, Гърция е най-големият производител на памук в Европа и фермерите имат интерес да поддържат площите непроменени (с малки колебания) почти през целия период. С тези площи и високия добив на памук от декар, страната има проблем да се вмести в квотата, определена ѝ от Европейския съюз.

Впечатляващи са високите добиви, които се получават в Гърция, още от началото на 80-те години. Причините за големите различия на добивите в Гърция и България са обективни и субективни:

- значително по-добри са природните условия в Гърция за отглеждане на памук;

Таблица 2
Table 2

Площи, средни добиви и производство на памук в Гърция

Периоди	Площи, da	Среден добив, kg/da	Производство, хил. t
1983	1370	243	331,1
1984	1680	255	428,4
1985	1920	251	481,2
2000	4270	316	1350,7
2001	4050	314	1272,9
2002	3788	329	1246,8
2003	3576	328	1172,9

- за разлика от България, Гърция провежда политика на подкрепа на стопаните, чрез ГЗБ;

- многогодишният опит на стопаните в Гърция, съчетан с нова техника, каквато българските стопани нямат;

- почти 80 % от площите се поливат от кладенци, построени от държавата, а в България площите не се поливат.

Другият фактор, от който зависи общият приход от един декар памук, е цената на реализация. За разлика от изкупните цени на редица зърнени култури (пшеница, ечемик, царевица), за които през някои от годините на изследвания период в България са минимални, цените на изкупуване, при памука винаги са определяни на пазарен принцип, т.е. в зависимост от търсенето и предла-

гането и от качеството на предлагания памук. Цените на памука и промените им за периода 2001–2003 г. по отделните категории стопанства са показани на табл. 4.

Както се вижда от таблицата, изкупните цени в България и Гърция значително се различават. В България цените остават почти непроменени през изследвания период и се движат в рамките на 520–570 лв./t, докато в Гърция през последните 3 години тенденцията е към нарастване. Още по-съществена е разликата в равнището на цените, която нараства през изследвания период. През 2001 г. цената на памука в Гърция е 3,39 пъти по-висока от средната цена в България, през 2002 г. разликата става 2,91 пъти, а през 2003 г. достига до 3.52 пъти. Това е резултат от факта, че цените в Гърция се субсидират от Европейския съюз, като през 2002 г. тази субсидия е 0,81 евро/kg памук плюс добавка 0,084 евро/kg памук от предприятията, които омагняват памука.

В България въпросите по ценообразуването на памука са твърде неясни. До 1990 г. държавата определя цената на суровината и на преработената продукция. След 1990 г. пазарът и потребностите определят цената, но тя остава твърде ниска, за да стимулира производството. Всъщност цената на суровия памук се диктува от една преработвателна фирма, която е монополист в района, където се произвежда памук. Това означава, че не пазарът определя цената, а интересите на фирмата.

Таблица 3

Равнище и динамика на средните добиви по стопанства, kg/da

Ст. единица	Площ, da			Динамика 2001=100		Среден добив, kg/da			Динамика 2001=100	
	2001	2002	2003	2002	2003	2001	2002	2003	2002	2003
България, в т.ч.										
Хасково	2500	1500	1600	60,00	64,00	135	130	140	96,30	103,70
Чирпан	1330	930	750	69,92	56,39	91	212	154	232,97	169,23
Бели извор	1560	1220	1100	78,21	70,51	105	125	137	119,05	130,48
Гърция, в т.ч.										
Ферма № 1	40	40	40	100,00	100,00	320	300	305	93,75	95,31
Ферма № 2	150	150	150	100,00	100,00	310	300	330	96,77	106,45
Ферма № 3	350	350	350	100,00	100,00	320	300	360	93,75	112,50

Таблица 4

Цена на реализация, лв./t

Ст. единица	Цена на реализация			Динамика 2001=100	
	2001	2002	2003	2002	2003
България, в т.ч.					
Хасково	570	575	570	100,88	100,00
Чирпан	520	520	525	100,00	100,96
Бели извор	565	570	570	100,88	100,88
Гърция, в т.ч.					
Ферма № 1	1365	1658	2004	121,47	148,81
Ферма № 2	1365	1658	2004	121,47	148,81
Ферма № 3	1365	1658	2004	121,47	148,81

Както се вижда, освен външна субсидия от бюджета на ЕС, преработвателите в Гърция добавят и своя субсидия, която изглежда малка, но за страната възлиза на над 110 млн. лв. и фермерите я получават като стимул да произвеждат повече и по-качествен памук.

Политиката на ЕС по отношение на памука е очевидно погрешна. Субсидията, според нас трябва да стимулира производителите да развият производството на памук и стопанствата си. Това е възможно, ако основната цена се субсидира с надбавка, която не е по-висока от основната. Ако субсидията е по-висока от основната цена, се блокират два основни икономически процеса. *Първият* е общ с другите страни-членки на ЕС – блокиране на процесите за окрупняване на памуковите площи и стопанства, т.е. спиране на естествения стремеж за удряване на производството. *Вторият* е свързан със замразяване възрастовия състав на работната сила в гръцкото земеделие.

В резултат от различията в средния добив и цената на реализация, изследваните стопански единици в Гърция и България показват съществени разлики в размера и динамиката на получените приходи от един декар.

Данните в таблицата са показателни за високите приходи, които получават гръцките фермери и това създава изключително голям интерес към памукопроизводството. Анализът показва, че за това е създадена високотехнологична база, която прави възможно фермерите да отгледат памук като основно и като допълнително производство. Не е проблем памук да отгледат и служителите, и пенсионери, защото при достигнатата висока производителност това не отнема работно време.

В България памукопроизводството все още е нискодоходен отрасъл и това може да се промени със значителни вложения, които производителите сами не могат да направят.

Като непосредствен резултат както от средните добиви, така и от цената на реализация размерът на паричния приход за българските и гръцките стопански единици е твърде различен. Докато в България паричният приход от 1 да памук се движи в рамките на 50–80 лв./da, с изключение на

Чирпан – 110 лв. за 2002 г., когато климатичните условия са изключително благоприятни за отглеждането на памуковата култура, в Гърция тези стойности са между 400 и 700 лв./da.

Производствени разходи на 1 декар

Анализът на технологията на памукопроизводството в Гърция показва, че в техническо отношение отрасълът е на промишлено равнище – ръчен труд не се прилага, т.е. целия жив труд се влага за механизирани операции. Важно е да се подчертае, че в Гърция растенията узряват по-рано, кутийките се разпукват напълно и след комбайните не се добира на ръка. Когато има необрано влакно дообирването не се прави поради високия добив и поради големия разход. Структурата на разходите е 64:34:2 и е еднаква в трите ферми. В тази структура прави впечатление ниският процент на общите разходи във фермерските стопанства.

В българските стопанства структурата на разходите е 60:32:8, т.е. делът на материалните разходи е по-нисък в сравнение с Гърция, но делът на общите разходи е много висок. Това означава, че техническото равнище на производството е по-ниско. В България за 15 години са доставени около 1000 трактора, а сега работят трактори, които са на 20, 25 и 30 години. В памукопроизводството с малки изключения се използват памукови комбайни на по 20–30 години.

Високата стойност на разходите на един декар в Гърция е резултат на по-голямото количество вложени материали, суровини и енергия.

Ако срещу високата стойност не стоят повече веществени фактори, висок добив не може да се получи. Има много съществени различия между Гърция и България в равнището на интензификация и тя реално води до по-висока продуктивност.

Особен интерес представлява подробната структура на разходите в изследваните стопанства, която отразява по-пълно и различията между тях (табл. 7).

Преобладаваща част от производствените разходи са материалните разходи, които заемат между 59–64% от всички.

Анализът на структурата на производствените

Таблица 5

Размер и динамика на приходите от 1 да, лв.

Ст. единица	Паричен приход от 1 да			Динамика 2001=100	
	2001	2002	2003	2002	2003
България, в т.ч.					
Хасково	76,84	74,75	79,80	97,28	103,85
Чирпан	47,32	110,24	80,85	232,97	170,86
Бели извор	59,33	71,25	78,09	120,09	131,62
Гърция, в т.ч.					
Ферма № 1	436,8	497,40	611,22	113,87	139,93
Ферма № 2	423,15	497,40	661,32	117,55	156,29
Ферма № 3	436,80	497,40	721,44	113,87	165,16

Таблица 6

Производствени разходи за 1 да памук средно за периода 2001–2003 г., лв/да

Ст. единица	Всичко разходи	Материални разходи	ФРЗ	Общостопански и др. р-ди
България, в т.ч.				
Хасково	100,83	60,40	32,30	8,23
Чирпан	85,12	51,07	27,24	6,81
Бели извор	91,16	54,70	29,17	7,29
Гърция, в т.ч.				
Ферма № 1	306,2	195,97	104,11	6,12
Ферма № 2	268,40	171,78	91,26	5,37
Ферма № 3	252,80	161,79	85,95	5,06

разходи разкрива определени различия между българските и гръцките стопански единици, които се свеждат преди всичко до:

- българските производители нямат разходи за вода и такси;
- най-голям е делът на разходите за поддръжане на механизацията, защото машините са стари и износени.

Точно противоположна е ситуацията в Гърция. Там фермерът разполага с целия набор от специализирана техника за работа в памуковите полета. Гръцкото земеделие разполага с 9 трактора на 1000 да и то е най-високо в страните.

За разлика от изследваните български стопанства, където делът на разходите за семена се движи в рамките на 1,25–1,40%, в гръцките ферми те заемат между 7 и 9% от общите производствени разходи. Това се обяснява преди всичко с качеството, количеството и цената на използваните семена. Повечето от българските памукопроизводители използват семена с недоказан произход, с ниска кълняемост, от сортове, които не съответстват на природо-климатичните условия на страната.

Рентабилност на памуковото производство

Икономическата ефективност при памукопроизводството се определя преди всичко при реали-

зацията на продукцията, когато се получава размерът на печалбата и може да се определи нормата на рентабилност на производството. Този показател е един от най-важните при оценка ефективността на всеки отрасъл.

Рентабилността като основен показател на ефективността на памуковото производство, в общи линии следва тенденциите, проявени при изследваните дотук показатели.

Таблица 8

Нормата на рентабилност при производството на памук за периода 2001–2003 г., %

Стопанска единица	Норма на рентабилност, %			
	средно	2001	2002	2003
България, в т.ч.				
Хасково	-23,70	-24,11	-25,25	-21,76
Чирпан	-7,81	-46,96	31,94	-0,59
Бели извор	-23,75	-38,30	-21,19	-11,78
Гърция, в т.ч.				
Ферма № 1	68,47	41,81	62,55	101,06
Ферма № 2	97,05	55,57	85,60	150,50
Ферма № 3	107,55	82,00	97,38	173,27

От анализа на средните добиви и реализационните цени става ясно, че стопанствата в Гърция получават значителен по размер печалби. Поради това в подходящите райони, всички които имат собствена земя или за наемане, произвеждат памук. При себестойност 800 лв./t и цена 2000 лв., печалбата е 1200 лева. От 50 да, които може да засее един чиновник, при 300 kg добив ще получи 15 t x 1200 лв., ще реализира обща печалба 18 000 лв. За да се грижи за такава площ, достатъчно му е времето през почивните дни и част от годишната отпуса. Това става почти при липса на пазарна конкуренция, защото всеки произвежда толкова памук, колкото е определената му квота, а в рамките на квотата всичко се изкупува. Тези условия ще се влошават, но в каква степен и бързина още не е известно.

Таблица 7

Структура на производствените разходи за 1 да средно за периода 2001–2003 г. по групи стопанства, %

Производствени разходи	Хасково	Чирпан	Бели извор	Ферма № 1	Ферма № 2	Ферма № 3
Производствени разходи, всичко	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
<i>Материални разходи</i>	58,60	60,24	64,25	60,25	59,60	58,40
1. Семена	1,25	1,18	1,40	9,65	7,03	7,30
2. Торове	5,47	6,20	4,80	3,54	2,25	2,28
3. Препарати и растежни регулатори	9,49	10,25	8,60	10,00	7,35	9,93
4. Вода и такси	-	-	-	12,00	10,13	10,55
5. Други	2,20	2,61	1,80	-	-	-
6. Машини	37,12	34,12	36,80	28,81	29,00	29,74
ФРЗ	33,12	31,16	29,80	35,63	36,60	37,40
<i>Други разходи</i>	8,28	8,60	5,95	2,12	3,80	4,20

Статията е постъпила в редакцията на 16.10.2006 г.